

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Є. І. Скорина,
аспірант

У даній статті розглядаються доцільність, значення та необхідність складання Звіту про рух грошових коштів підприємствами України, переваги та недоліки прямого та непрямого методу складання звіту, а також визначається, хто ж є основними користувачами даного звіту.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В ринковій економіці розвиток економічної системи в значній мірі визначається наявністю, спроможністю забезпечувати достатнє надходження та ефективно використання грошових коштів. Ефективне функціонування підприємства в значній мірі обумовлюється станом його грошових потоків, які є відображенням всього комплексу економічних процесів, що протікають на підприємстві. Ефективність цього функціонування, як і ефективність будь-якої управлінської системи, значною мірою залежить від якості її інформаційної бази.

Успішне функціонування підприємства можливе лише за умов безперервного руху грошових коштів — їх надходження та витрачання, забезпечення наявності певного вільного залишку на рахунках у банку. Аналіз руху дозволяє вивчити їх динаміку, визначити суму перевищення надходжень над витратами, що дозволяє робити висновки про можливість внутрішнього самофінансування. Саме тому в числі перших національних стандартів бухгалтерського обліку було затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 21 червня 1999 р. за № 398\3691 "Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів" (далі — П(С)БО 4), який виступає основним джерелом для аналізу грошових коштів. Саме це положення є одним із складніших для впровадження на практиці.

Досліджені даної теми вагомий внесок зробили такі вчені, як: Грачова Р., Лень В.С., Гливенко В.В., Бо-

чок М.П., Гольцова С.М., Лахтіонова Л.А., Абрютина М.С., Грачев А.В., Крупка І.Я., Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Карлен Т.Р., Бернстайн Л.А., Бете Йорг.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити доцільність, значення та необхідність складання Звіту про рух грошових коштів підприємствами України та світу в цілому, визначивши мету, суб'єктів, користувачів, а також недоліки та переваги даного звіту.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

До недавнього часу у світовій практиці для цієї мети використовувався Звіт про зміни у фінансовому стані підприємства. Його склали двома способами, виходячи із двох різних визначень фондів. Історично склалося так, що більшість компаній при складанні даного звіту трактували фонди як оборотні засоби, які обчислювалися як різниця між поточними активами і поточною заборгованістю. Звіт в даному випадку показував джерела власних оборотних засобів і їх використання. Однак в останній час більш поширеним став другий спосіб, при якому фонди трактуються як грошові кошти, і в звіті, складеному на основі даного способу, проводяться тільки джерела поступлення грошових коштів.

Існує думка, що "фінансові результати" і "грошовий потік" є величинами, які не замінюють, а взаємодоповнюють одна одну. Вимірювання однієї не може бути замінено вимірюванням другої, і разом з тим, коли їх подають разом, вони дають уявлення про здатність цієї господарської одиниці продовжувати своє

існування..." [9, с.131].

На практиці досить часто трапляється ситуація, коли у Балансі та Звіті про фінансові результати підприємства відображено прибуток, який, відповідно, є показником приросту власного капіталу і результатом фінансової діяльності підприємства, але водночас підприємство може відчувати гостру нестачу коштів для самофінансування.

Таку ситуацію можна пояснити тим, що показники прибутку в облікових регістрах і в фінансовій звітності відображаються у момент здійснення операцій, а грошового потоку — у момент надходження або виплати грошей. Такий підхід щодо складання фінансової звітності побудований на принципі нарахування та відповідності доходів і витрат. Виходячи із цього принципу, доходи відображаються в обліку і звітності в тому періоді, коли вони були зроблені, а витрати — на основі відповідності цим доходам. Даний принцип забезпечує визначення прибутку зіставленням доходів звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів, незалежно від того, отримані чи оплачені відповідні грошові кошти. Така ситуація призводить до того, що грошовий потік та прибуток не збігаються у часі.

Грошові кошти — категорія, скоріш за все, ресурсна (матеріальна), ніж фінансова. Якщо б фінансовий результат (прибуток) у бухгалтерському обліку визначався не методом нарахувань, а касовим, тобто доходи вважалися б фактично отриманими, а витрати фактично понесеними тільки за фактом оплати, то потреба у складанні Звіту про рух грошових коштів не було б.

У зарубіжних країнах бухгалтер та інші користувачі фінансової звітності вже давно зрозуміли значення "Звіту про рух грошових коштів". Ще у 1980 р. FASB (Бюро розробки стандартів фінансового обліку) випустило меморандум дискусії "Звітність про потоки грошових коштів, ліквідності і фінансової еластичності", в якому обговорюються проблеми звітності про потоки грошових коштів (4, с. 66).

У грудні 1983 р. FASB випустило приблизний план "Визнання і вимірювання у фінансовій звітності підприємства", в якому обговорювалась роль звіту про потоки грошових коштів. Цей план обумовив випуск "Положення про поняття фінансового обліку 5" (1984), яким встановлено, що фінансова звітність повинна включати "Звіт про рух грошових коштів" (4, с. 67).

Звіт про рух грошових коштів

Таблиця 1. Обов'язковість подання Звіту про рух грошових коштів [1, с. 88]

Країна	Обов'язковість подання
Великобританія	У деяких випадках обов'язково
Естонія	Немає
Іспанія	Немає
Італія	Не обов'язковий
Люксембург	Немає
Нідерланди	Немає. Обов'язковим є пояснювальні записки, в яких публікується Звіт про рух грошових коштів
Німеччина	Складова частина пояснювальної записки, що складається на добровільній основі
Польща	Надають тільки державні та приватні підприємства, за винятком малих
Португалія	Не обов'язковий. Звіт про рух грошових коштів компаній, акції яких котируються на біржах, повинен бути доступний всім особам
Росія	Відносять до складу пояснювальної записки до звітності, складання якої обов'язкове
США	Обов'язковий
Франція	Немає
Швейцарія	Немає
Україна	Обов'язковий

складається у багатьох країнах світу. Але його подання є не завжди обов'язковим, це пояснюється тим, що держава дає право самостійно вирішувати доцільність цього звіту для кожного підприємства окремо (табл. 1).

Досвід показує, що підприємства, які прагнуть ефективно працювати не один рік і бути конкурентноспроможними на ринку, визначили свої пріоритети щодо Звіту про рух грошових коштів.

Метою складання Звіту про рух грошових коштів згідно П(С)БО 4 є надання користувачам фінансової звітності, повної правдивої та неупередженої інформації про зміни, які відбулися в грошових коштах підприємства та їх еквівалентів.

Метою складання Звіту про рух грошових коштів згідно з М(С)БО 7 — надання користувачам корисної інформації про рух грошових коштів, оскільки вона надає їм основу для оцінювання спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, а також потреби щодо їх використання. Для економічних рішень, які приймають користувачі, необхідно оцінити здатність підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, а також час для такого генерування і впевненість в ньому.

Різниця між метою складання звіту згідно з П(С)БО 4 і М(С)БО 7 полягає в тому, що у першому визначенні акцент на поданні неупередженої, правдивої інформації і немає

чіткого визначення щодо можливості подальшого використання цієї інформації користувачами. Цього не скажеш про інше визначення, в якому чітко зазначено для чого використовується інформація користувачами та її корисність для прийняття економічних рішень.

Суб'єктами складання Звіту про рух грошових коштів згідно з П(С)БО 4 є всі підприємства, крім суб'єктів малого підприємства, а згідно з М(С)БО 7 є всі підприємства, крім бюджетних установ, іноземних суб'єктів і суб'єктів малого підприємства. Тобто коло суб'єктів за міжнародними стандартами значно вужче, ніж за національними.

Хто ж є основними користувачами Звіту про рух грошових коштів? З цього приводу є декілька різних думок і поглядів.

Так, Шеремет А.Д. і Сайфулін Р.С. вважають, що основним користувачем є керівник підприємства, так як цей звіт показує взаємозв'язок одержаного підприємством за звітний період чистого нерозподіленого прибутку і залишку грошових коштів. Керівники повинні знати, які фактори зумовлюють відміну величини прибутку від суми надходження грошових коштів за звітний період.

Карлен Т.Р. зазначає, що головними користувачами є кредитори. Інформація отримана з цього звіту допомагає визначити потребу компанії в позичених коштах та джере-

ла погашення позик.

Бернстайн Л.А. твердить про те, що є дві основні категорії користувачів. По-перше, управлінський персонал, так як Звіт про рух грошових коштів дозволяє йому зробити аналіз кредитоспроможності та передбачити спад ділової активності підприємства. По-друге, це інвестори, які використовують отриману інформацію для аналізу потоків фондів для вирішення здатності компанії фінансувати капітальні витрати, виплати дивідендів за рахунок власних джерел.

Бете Йорг до основних користувачів відносить інвесторів, кредиторів та третіх осіб адже вони отримують інформацію для оцінювання платоспроможності та кредитоспроможності (1, с. 86).

На нашу думку, основними користувачами Звіту про рух грошових коштів є як внутрішні, так і зовнішні користувачі.

Внутрішні користувачі мають можливість отримати інформацію про рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Хоча даний звіт не передбачає майбутній рух грошових коштів, але є основою для прогнозування.

Зовнішніх користувачів цікавить інформація про те, які прибутки вони отримають при співпраці з даним підприємством, чи отримають назад кошти, які вони планують вкласти.

Ефективне управління грошовими коштами полягає у їх зростанні протягом певного періоду, такий факт оцінюється позитивно, і навпаки. У кінцевому підсумку підприємство повинно створювати позитивні грошові потоки, щоб продовжити своє функціонування. Здатність підприємства генерувати довгострокові позитивні потоки грошових коштів є одним з критеріїв, за яким інвестори його оцінюють.

Справа в тому, що можна отримувати прибуток, але погане управління грошовими коштами може знищити підприємство. Так, наприклад, втрата контролю над погашенням дебіторської заборгованості може призвести до необхідності запозичень, які мають свою ціну, часто вищу, ніж сума прибутку, отриманого підприємством. Тому необхідно не лише контролювати залишки грошових коштів у банку, а й керувати активами і пасивами з метою генерування грошових коштів (табл. 2).

Таблиця 2. Необхідність складання Звіту рух грошових коштів

Автор	Необхідність складання Звіту про рух грошових коштів
Новодворський В. Д.	Звіт про рух грошових коштів показує вплив прибуткових видів діяльності на ресурси грошових засобів і на те, які активи придбалися і як вони фінансуються. Він допомагає більш чітко висунути на передній план різницю між чистим доходом і грошовими коштами, отриманими в результаті господарської діяльності
Крупка І. Я.	Забезпечує користувачів необхідною інформацією про зв'язок між обліковим прибутком і реальним надходженням (витрачанням) грошових коштів; дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо виплати дивідендів акціонерам, відсотків інвесторам; дозволяє здійснити оцінку змін у чистих активах, фінансовій структурі, враховуючи ліквідність і платоспроможність
Бернстайн Л. А.	Вартісний показник руху грошових коштів підприємства з різних джерел являє собою важливий аналітичний інструмент при оцінюванні короткострокової ліквідності, довгострокової платоспроможності і результатів господарської діяльності. Звіт може дати відповіді на такі питання: — як саме були утворені і використані грошові кошти в господарській діяльності; — на які цілі були використані грошові кошти, отримані внаслідок господарської діяльності; — як фінансується зростання інвестицій; — чому, незважаючи на наявність прибутку, стан грошових коштів гірший, ніж у минулому році.
Лень В. С., Гливенко В. В., Бочок М. П., Іванов Л. П.	Звіт про рух грошових коштів відображає зміни в чистих активах підприємства, а також можливість останнього здійснювати платежі за поточними зобов'язаннями (ліквідність) у майбутньому. Даний Звіт не передбачає майбутній рух грошових коштів, але є відправним при прогнозуванні, це важлива частина фінансового управління. Спеціалістами з управлінського обліку складаються внутрішні конфіденційні прогнози руху грошових коштів для керівництва підприємства.
Корягін М., Височан О.	Звіт про рух грошових коштів відображає фінансову гнучкість як показник спроможності генерувати суб'єктом господарюванням значні суми грошових коштів для вчасного реагування на несприятливі зміни в кон'юктурі за кілька останніх періодів. Порівняння грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності дає можливість сформулювати думку про активність підприємства в тій чи іншій сфері бізнесу, а також про правильність обраного основного напрямку господарської діяльності

Звіт про рух грошових коштів не розкриває:

1. Дані про внутрішні зміни у складі грошових коштів та їх еквівалентів.

2. Негрошові операції — операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів:

- бартерні операції;
- отримання основних засобів шляхом фінансової оренди;
- перетворення боргу на власний капітал;
- обмін власних акцій на акції інших підприємств;
- придбання активів безпосередньо за рахунок позики банку (без надходження суми позики на рахунок підприємства).

Звіт про рух грошових коштів складається двома методами: прямим та непрямим.

Непрямий метод — за цим методом прибуток коригується на негрошові статті для отримання залишку грошових коштів. Перевага цього методу в тому, що він сприяє розкриттю різниці між прибутком і гро-

шовими потоками.

Прямий метод — беруться до уваги всі грошові надходження і виплати, що стосується виробничої діяльності. Цей метод надає інформацію про загальну суму грошових коштів, які утворилися як у середині підприємства, так і за його межами у результаті господарської діяльності.

Кожний з методів має свої переваги і недоліки (табл. 3):

У світовій практиці використовують як прямий так і непрямий метод. Але найбільш поширеним все ж таки є непрямий метод, так як при використанні прямого методу показники прибутку не беруться до уваги.

В Україні більш глибоко та детально підійшли до обрання методу складання звіту, так, згідно з П(С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів" певну інформацію необхідно подавати у вигляді коригування прибутку на не грошові статті, тобто непрямим методом, рух грошових коштів від інвестиційної і фінансової діяльності необхідно розраховувати прямим методом.

Хоча такий спосіб представлення звіту вимагає більших зусиль та часу при його складанні, але він є дуже доцільним, так як розрахунок руху коштів від основної діяльності прямим методом призведе до необґрунтованого збільшення витрат. А інформація, подана у звіті, перш за все має бути повною, правдивою та неупередженою.

Вчені визначають переваги та одночасно недоліки складання Звіту про рух грошових коштів (табл. 4).

Вивчення поглядів вітчизняних та зарубіжних авторів щодо складання Звіту про рух грошових коштів дає можливість зробити висновки, що непрямий метод є простим в тому, що він побудований на максимальному застосуванні вже підготовлених показників Балансу, Звіту про фінансові результати та реєстрів бухгалтерського обліку. З точки зору оцінки аналітичності, отримана інформація, розрахована непрямим методом, повніше відображає співвідношення руху грошових засобів і фінансово-господарської діяльності підприємства. Проте повноцінне використання інформації цього звіту в фінансовому менеджменті буде можливим лише за умови функціонування прибуткової економіки. Слід зазначити, що складання звіту непрямим методом призводять часто до виникнення проблем, які зумовлені неоднозначним тлумаченням змісту інформації, яка там відображається та бази для їх заповнення. На практиці, даний Звіт — один із найбільш трудомістких серед чинних форм звітності. Практикуючі бухгалтери при його складанні допускають часто помилки, що призводять до викривлення показників фінансової звітності. Тому складання непрямим методом першого розділу Звіту про рух грошових коштів "Рух коштів у результаті операційної діяльності" створює особливі проблеми під час формування показників даного звіту, що пояснюється низкою причин.

Так, наприклад, при заповненні рядків 080 "Зменшення (збільшення) оборотних активів" 090 "витрат майбутніх періодів", 100 "Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань" вимагає виділення зі складу дебіторської і кредиторської заборгованостей тієї частини, що відноситься до операційної діяльності. Таким чином виникає необхідність ведення докладного аналітичного обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей, що виникли в результаті операційної, інвестиційної або фінансової діяльності з виділенням тієї частини заборгованості, яка була

Таблиця 3. Порівняння прямого і непрямого методів складання

ПРЯМИЙ	НЕПРЯМИЙ
<p>Переваги</p> <ul style="list-style-type: none"> — Дозволяє безпосередньо пов'язати дані поточної та річної звітності про рух грошових коштів; — Не потребує обліку негрошових операцій. 	<p>Переваги</p> <ul style="list-style-type: none"> — Не потребує обліку кожної операції, пов'язаної з рухом грошових коштів; — Дає змогу виявити причини відхилення суми грошових коштів від операційного прибутку; — Враховує взаємозаліки, прямий обмін продукцією, оплату векселями тощо.
<p>Недоліки</p> <ul style="list-style-type: none"> — Трудомісткий при здійсненні на підприємстві великої кількості операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів; — Не дає змоги виявити причини відхилення суми грошових коштів від операційного прибутку; — Не враховує взаємозаліки, прямий обмін продукцією, оплату векселями тощо. 	<p>Недоліки</p> <ul style="list-style-type: none"> — Не можна побачити отримані за рік дані щодо виручки від реалізації, виплачену заробітну плату, платежі постачальникам, сум всіх сплачених податків та інші важливі показники; — Неможливо пов'язати показники документів зі змістом; — Передбачає включення показників, не відображених у первинних документах, тому потребує коригувань, складних розрахунків, пов'язаних з відображенням збільшення та зменшення грошових коштів в річному звіті; — Не дає змоги виявити, як саме підприємство одержало грошові кошти; — 3 точки зору контролю звіт складніше перевірити.

погашена в результаті не грошових операцій.

У свою чергу, з певними труднощами поєднано заповнення рядка 140 "Сплачені податки на прибуток". Тут виникає проблема конкретно визначити суму податку від тієї чи іншої діяльності, так як податок на прибуток від інвестиційної та фінансової діяльності у Звіті про фінансові результати окремим рядком не виділяється.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з розмаїттям практичних ситуацій, а також з урахуванням тієї обставини, що Звіт про рух грошових коштів є новою формою звітності, що складається в Україні, існує ймовірність перекручування даних, відображених у зазначеному звіті. Тому доцільно для вирішення цієї проблеми може бути надання можливості підприємствам само-

стійно вибирати метод складання звіту залежно від специфіки їх діяльності, різноманіття джерел надходження і вибуття коштів, стратегічних цілей, що визначають спрямованість звіту на потреби користувачів. Використання Звіту, складеного за прямим методом, дозволить:

- зробити висновки стосовно достатності грошових коштів для погашення зобов'язань на підприємстві;

- виявити суму надходжень і витрат коштів у розрізі видів та прирід чи убуток грошових потоків за видами діяльності;

- реально прослідкувати позитивні та негативні грошові потоки для подальшого управління ними;

- розкрити інформацію у розрізі основних складових грошових коштів, які надійшли та вибули у процесі операційної діяльності.

Для правильного складання річ-

ного Звіту про рух грошових коштів за прямим методом пропонуємо підприємствам вести оперативну звітність окремо по касових операціях і банківських рахунках, що також необхідно для контролю за складом грошових коштів та їх використанням.

Слід зазначити, що Звіт про рух грошових коштів в більшості зарубіжних країн не є обов'язковою формою і частіше подається в складі інформації приміток до фінансової звітності.

Отже, прямий метод складання Звіту про рух грошових коштів може бути альтернативним варіантом складання Звіту, що властиво для міжнародних стандартів фінансової звітності. Такий підхід дасть можливість оперативно управляти і контролювати за фінансовими потоками на підприємствах.

Література:

1. Гольцова С.М., Плікус І.Й. Звітність підприємств (фінансова, статистична, консолідована та до фондів соціального та пенсійного страхування): Навч. посібник. -Київ: "Центр навч. літератури", 2004, — 292 с.

2. Лахтіонова Л.А. П(С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів" переваги методики аналізу грошових потоків // Регіональні перспективи, 2001, 4, С. 86—91.

3. Лень В.С., Гливенко В.В., Бочок М.П., Іванов Л.П. Звітність підприємств: Підручник. К.: Знання-Прес, 2004. — 474 с.

4. Несходовський І. Облік грошових коштів та звітність щодо їхнього руху // Вісник КНТЕУ, 2001, 1, С. 66—71.

5. Національні стандарти в бухгалтерському обліку. Питання використання: Навч. Посібник. 2-е вид., доп. / М.Г. Михайлов, О.А. Мельник, В.М. Теслюк та ін.; за ред. М.Г. Михайлова. — К.: Вища освіта, 2002. — 400 с.

6. Шевчук В. Отчет о движении денежных средств предприятия // Світ бухгалтерського обліку. — 1998. — № 12. — С. 18—29.

7. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: Навч. посібн. — К.: Видавництво А.С.К., 2003. — 240 с.

8. Elliott Barry, Elliott Jamie. Financial Accounting & Reporting. — Prentice Hall, 2000. — С. 621.

9. Taylor P. How to keep business accounts. — 3-rd ed. — Plymouth, United Kingdom: How To Books LTD, 1994. — 175p.

Таблиця 4. Переваги і недоліки складання Звіту про рух грошових коштів [1, с. 88]

Автори	Переваги	Недоліки
Абрютіна М.С., Грачев А.В.	На основі Фінансового балансу тісно пов'язується показники одержання доходу з напрямками його використання. У кожній окремий момент часу можуть бути визначені пріоритети.	Поділ грошових коштів на власні та залучені не наводиться, а не грошова форма фінансових ресурсів взагалі не враховується.
Бернстайн Л.А.	Вартісний показник руху грошових коштів підприємства з різних джерел являє собою важливий аналітичний інструмент при оцінюванні короткострокової ліквідності, довгострокової платоспроможності і результатів господарчої діяльності. Звіт може дати відповідь на такі питання: - як саме були утворені і використані грошові кошти в господарчій діяльності? - на які цілі були використані грошові кошти, отримані внаслідок господарчої діяльності? - як фінансується зростання інвестицій? - чому, незважаючи на наявність прибутку, стан грошових коштів гірший, ніж в минулому році?	Вони не охоплюють і не включають обставин, що постійно варіюються та змінюються, які повинен враховувати кожен серйозний аналітик. Більш того, через складність розрахунку Звіту, а також аналітичних коригувань його даних, що накопичуються в комп'ютерних базах, властиві неточності та суперечливість.
Крупка І.Я.	Забезпечує користувачів необхідною інформацією про зв'язок між обліковим прибутком і реальним надходженням (витрачанням) грошових коштів. Дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо виплати дивідендів акціонерам, відсотків інвесторам. Дозволяє здійснити оцінку змін у чистих активах, фінансовій структурі, враховуючі ліквідність і платоспроможність. Основною перевагою є висвітлення руху грошових коштів у розрізі різних видів діяльності.	Виникають певні труднощі при відображенні того чи іншого виду діяльності одних і тих самі операцій.